

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

ФІЛОНЕНКО Людомир Павлович

УКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК КОМПОНЕНТ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

ІЗ.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1994

Дисертація в рукопис

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
МАСОЛ Людмила Михайлівна

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства,
професор ЛЯШЕНКО Іван Федорович

кандидат педагогічних наук,
доцент КУРИШЕВ Євген Володимирович

Провідна установа: Кіровоградський державний
педагогічний інститут

Захист відбудеться "11" листопада 1994 р. о 15 год. на за-
сіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті педа-
гогіки АПН України /252001, м. Київ-1, вул. Трьохсвятительська, 8/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій частині
Інституту педагогіки АПН України

Автореферат розіслано "7" жовтня 1994 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

ЛННБ України ім. В. Стефаніка

Легкий
М. П.
Стефан
Аїни

00777060 (R)

Актуальність дослідження. Серйозні вимоги щодо виховання підростаючого покоління, його культурного розвитку і формування в мікрокліматі добра та гуманізму поставлені Державною національною програмою "Освіта" /"Україна XXI століття"/, де одним із головних шляхів реформування освіти є "підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня"¹. Вирішення цього завдання набуває особливої ваги, оскільки процес національного відродження нерозривно пов'язаний із становленням та розбудовою загальноосвітньої школи. Саме тут закладаються основи світогляду, прищеплюється любов до рідної мови, повага до свого народу, його історії, традицій і культури. Нині особливо актуальними є слова М. Грушевського: "...серед усіх потреб нашого національного життя потреба рідної школи найголовніша, бо народ, який не має своєї школи, ... ніколи не виб'ється на самостійну дорогу існування"².

Учитель музики в цьому процесі відіграє важливу роль, але сьогодні він не готовий до практичного втілення основних засад становлення національної школи. Виникає необхідність підготовки фахівців, не тільки озброєних фундаментальними знаннями та вміннями, але й здатних творчо використовувати їх в самостійній практичній діяльності. Поставлені проблеми можуть вирішуватись на музпедакультетах, де є можливість формувати професійну майстерність студента, його естетичні погляди, поглиблювати теоретичні знання.

---

1. Державна національна програма "Освіта" /"Україна XXI століття"/. - К.: Райдуга, 1994. - С. 8.

2. Грушевський М. Про українську мову і українську школу. - К.: Веселка, 1991. - С. 13.

У сучасній соціальній ситуації створені сприятливі умови для вивчення і популяризації української музичної культури. Одночасно зростає її роль у нашому суспільному житті, значення в освітньо-виховному процесі, тому місце вчителя музики загальноосвітньої школи тут велике, оскільки від його фахової підготовки залежить кінцевий результат – виховання підростаючого покоління. Знати, розуміти і використувати в практичній діяльності здобутки вітчизняного музичного мистецтва є необхідною умовою професійного становлення педагога-музиканта, фактором формування національної самосвідомості і загальної культури особистості.

Проблема опанування української музичної культури у підготовці майбутніх учителів музики в педагогічній науці не досліджувалася. На сучасному етапі відродження національної школи актуальність її розробки зростає як в теоретичному, так і практичному плані. Таким чином, виникає суперечність між необхідністю виховувати школярів на основі здобутків вітчизняної музичної культури і невідповідним станом професійної підготовки студентів до цієї важливої роботи.

Окремі аспекти вдосконалення навчально-виховного процесу на музпедфакультетах розглядалися у працях Л. Арчакинової, А. Гордійчука, З. Квасици, Є. Куришева, П. Ніколаєнко, Г. Палади, В. Провозної, О. Рудницької, Л. Смирнкової, Н. Тимошенко та ін., в яких досліджувались проблеми інструментальної, вокально-хорової, музично-теоретичної підготовки студентів, формування їх естетичних смаків, ідеалу, музичної культури, професійних і творчих рис, музично-історичних знань тощо.

Проблемам розвитку основних галузей української музичної культури приурочені роботи вітчизняних композиторів, музикознавців / Л. Архімович, В. Барвінський, М. Грінченко, В. Іва-

нов, Т. Карішева, В. Клиш, Ф. Колесса, Л. Корній, Б. Кудрик, М. Леонтович, С. Людкевич, І. Ляшенко, С. Павлишин, К. Стеценко, Т. Шеффер, О. Шреер-Ткаченко та ін./, музикологів - митців діаспори /В. Витвицький, З. Лисько, А. Рудницький, І. Соневицький та ін./.

В них акцентується виключно мистецтвознавчий аспект, окремі праці присвячені історії музичної культури України, основним її етапам, вивченню композиторської творчості, різних стильових течій, жанрових особливостей тощо. Але з педагогічного огляду як структурний компонент змісту музично-педагогічної освіти ця проблема не досліджувалася і наукові підходи на сьогоднішній день фактично відсутні, що зумовлює стихійний фрагментарний характер її засвоєння. В сучасних умовах з'явилися нові можливості для її вивчення /вільний доступ до архівних матеріалів із спеціалізованих фондів, надходження спеціальної, методичної і нотної літератури з-за кордону, опублікування духовної спадщини вітчизняних композиторів/.

Таким чином, актуальність і недостатня теоретична розробка проблеми опанування української музичної культури студентами музпедфакультетів педінститутів обумовили вибір теми даного дослідження і визначили його об'єкт - професійна підготовка майбутнього вчителя музики загальноосвітньої школи.

Предмет - педагогічні умови опанування української музичної культури студентами музпедфакультетів.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити педагогічні умови, що забезпечують ефективність опанування української музичної культури студентами в процесі фахового навчання.

Гіпотеза - професійна підготовка майбутніх учителів музики стане більш ефективною і відповідатиме ви-

могам сучасної школи за умов: органічного поєднання національного і загальношкільського компонентів у змісті музично-педагогічної освіти; забезпечення наскрізного міждисциплінарного характеру опанування студентами української музичної культури як багатокomпонентної цілісної системи /фольклор, композиторська творчість, музична педагогіка, виконавство, наукова і музично-критична діяльність/; введення, поряд з обов'язковими, елективних музичних дисциплін українознавчого спрямування /спекурсів, факультативів, практикумів/.

У зв'язку з метою і гіпотезою дослідження необхідно було розв'язати такі завдання:

- конкретизувати поняття "професійна підготовка майбутнього вчителя музики" та розробити професіограму;

- здійснити аналіз навчальних планів і програм для музпедфакультетів з метою виявлення співвідношення національного і загальношкільського компонентів у змісті освіти;

- визначити критерії й рівні знань студентів з української музичної культури та змінь їх застосовувати в практичній діяльності;

- розробити педагогічну модель процесу опанування української музичної культури майбутніми вчителями музики і експериментально перевірити її ефективність.

Методологічною і теоретичною основою дослідження є положення філософів, педагогів, істориків, музикантів про роль національного фактора у професійному становленні майбутнього вчителя, а також діалектичну єдність особистісного та суспільного аспекту в феномені культури. У своїй роботі ми керувалися документами про підготовку педагогічних кадрів, вимогами до навчання та виховання молоді на сучасному етапі становлення національної

школи, зокрема Законом України "Про освіту" і Державною національною програмою "Освіта" /"Україна XXI століття"/.

Для розв'язання поставлених завдань аналізувалися роботи сучасних філософів, істориків, культурологів /А. Арнольд, М. Каган, Е. Маркарян/, зарубіжних /Л. Гердер, А. Тойнбі, О. Шпенглер/, українських /Д. Антонович, С. Говоря, М. Гончаренко, М. Грушевський, І. Зязюн, І. Крип'якевич, М. Костомаров, П. Куліш, І. Ляшенко, С. Маланюк, М. Марченко, І. Огієнко, Н. Полонська-Басиленко, М. Семчишин, В. Шинкарук, Д. Яворницький та ін./, в яких обґрунтовано різноманітні підходи до інтерпретації культурних явищ. Серед них особливе зацікавлення для нашого дослідження становить концепція Д. Антоновича /принцип систематизації та періодизації на основі прийнятих у західноєвропейському мистецтві художніх стилів/.

Проблема фахової підготовки студентів розроблена у працях педагогів /О. Архангельський, Ю. Бабанський, Б. Гершунський, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, В. Ледньов, І. Лернер, В. Паламарчук, М. Скоткін, В. Сластьонін, О. Шербаков, В. Ядов та ін./, спеціалістів музичного виховання /О. Апраксіна, Б. Асаф'єв, Д. Арчажнікова, Д. Кабалецький, Г. Нейгауз, Г. Падалка, О. Рудницька, Л. Стеценко, Л. Хлебникова, Г. Ципін, В. Щедька та ін./, а також зарубіжних /С. Кодаї, К. Орф, Е. Мак-Далькрос/.

Програма дослідження включала комплекс методів: теоретичний аналіз філософської, історичної, психолого-педагогічної, музикознавчої літератури, спостереження на заняттях в "Історії української музики", в класі основного інструменту, концертмейстерського класу та ансамблю, аналіз навчальної документації, уроків музики в школі, анкетування і інтерв'ювання викладачів та студентів, бесіди з ними, метод моделювання, "звукова анкета", педагогічний експеримент, пошук і вияв-

лення в архівах та спеціалізованих нових матеріалів з історії української музичної культури. На заключному етапі застосовувався метод експертної оцінки, а отримані експериментальні матеріали опрацьовувалися методом математичної статистики.

Констатуючий експеримент /1991-1992/ проводився в природному перебігу навчально-виховного процесу на заняттях з "Історії української музики", "Основного інструменту", "Концертмейстерського класу та ансамблю" Дрогобицького пединституту, Українського й Східноукраїнського університетів /взяло участь 400 студентів/. Додатково було залучено 15 учителів музики загальноосвітніх шкіл Львівської області.

Формуючий експеримент здійснювався на базі Дрогобицького пединституту ім. І. Франка /1992-1994/. Під час його проведення вивчалась і оцінювалась ефективність педагогічних умов, розроблених і втілених у моделі опанування української музичної культури студентами музпедфакультету, аналізувались і співставлялись отримані дані про рівні знань, сформованість вмій у студентів експериментальної і контрольної груп, що дозволило на їх основі зробити висновки про особливості оволодіння надбаннями вітчизняного музичного мистецтва майбутніми вчителями музики, означити шляхи вдосконалення їх професійної підготовки.

Наукова новизна і теоретичне значення роботи полягає у тому, що конкретизовано поняття "професійна підготовка майбутнього вчителя музики", розроблено професіограму; зафіксовано невідповідне співвідношення національного і загальнонаціонального компонентів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики на сучасному етапі становлення загальноосвітньої школи; виявлено критерії, які дозволили констатувати рівні знань студен-

тів з української музичної культури та вмінь ними оперувати в практичній діяльності; розроблено, науково обгрунтовано і експериментально перевірено педагогічну модель процесу опанування студентами української музичної культури.

Автором дослідження введено до навчального процесу педінститутів і в науковий обіг маловідомі архівні матеріали, зокрема статті В. Барвінського, М. Гайворонського, В. Пу- хальського з проблем української музичної культури, а також музично-педагогічні збірки В. Барвінського, М. Гайворонського, І. Мельника, Н. Нижанківського, В. Присовського, окремі твори М. Завадського, Б. Кудрика, З. Лиська.

Практичне значення роботи полягає у розробці і застосуванні методичних рекомендацій щодо вивчення студентами музпедфакультетів "Історії української музики", "Основного інструменту", "Концертмейстерського класу та ансамблю"; у процесі підготовки майбутніх учителів у музично-педагогічних і педагогічних училищах; у системі перепідготовки вчителів загальноосвітніх шкіл. Вперше впроваджено спецкуро "Українська фортепіанна культура XVII - XX ст."

Результати дослідження можуть використовуватися у подальших розробках проблеми удосконалення фахової підготовки педагогічних кадрів для загальноосвітніх шкіл.

Достовірність і наукове обгрунтування результатів та висновків дослідно-експериментальної роботи забезпечується опором на положення філософів, істориків, педагогів, культурологів, музикознавців у теоретичній розробці проблеми опанування української музичної культури; використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних предмету, меті і завданням дослідження, показаними експертної оцінки, репрезентативністю вибірки,

якісному та кількісному опрацюванню отриманих результатів.

На захист вносяться:

- положення про те, що цілісний підхід до української музичної культури як багатокomпонентної системи /фольклор, композиторська творчість, музична педагогіка, виконавство, наукова і музично-критична діяльність тощо/ обумовлює наскрізний міждисциплінарний характер її опанування у процесі вивчення всіх предметів спеціального музичного циклу /історико-теоретичних, музично-прикладних, методичних/, включаючи практику і науково-дослідну роботу студентів, а також елективні нововведені спецкурси, факультативи, практикуми українознавчого спрямування;

- науково обгрунтована і експериментально перевірена педагогічна модель процесу опанування української музичної культури студентами музпедфакультетів.

А п р о б а ц і я здійснювалася в перебігу формуючого експерименту на музпедфакультеті Дрогобицького педінституту. Основні теоретичні і практичні положення дисертації втілені в 15 друкованих працях; наслідки дослідження обговорювались під час виступів на Всеукраїнських, обласних, міжвузівських конференціях з проблем музично-педагогічної освіти /Львів, 1989; Дрогобич, 1990-1994; Мелітополь, 1991; Запоріжжя, 1991; Тернопіль, 1991; Київ, 1992; Чернігів, 1992; Харків, 1992/; у повідомленнях автора на звітних науково-практичних конференціях Дрогобицького педінституту /1988-1991/; на засіданнях опорної кафедри теорії, історії музики та гри на музінструментах /Одеса, 1989; Суми, 1990; Рівне, 1991/; лабораторії естетичного та фізичного виховання Інституту педагогіки АПН України /1992-1994/; семінарах-практикумах викладачів фольклору, народознавчих дисциплін, історії української музики

/Чернівці, Коломия, 1993/; на сторінках часопису "Музика" /1990-1993/, "Народна творчість та етнографія" /1993/.

В п р о в а д ж е н н я. На основі результатів дослідження підготовлено науково-практичні матеріали, методичні рекомендації, які втілились у формі інтегрованого спецкурсу "Українська фортепіанна культура XVI-XX ст." для студентів музпедфакультету Дрогобицького педінституту та слухачів Регіональних курсів вчителів музики загальноосвітніх шкіл Львівської області. Віднайдені в архівах і спецфондах нові матеріали з української музичної культури впроваджені до навчально-виховного процесу на музпедфакультетах Українського університету, Дрогобицького педінституту, музично-педагогічних відділах Коломийського, Львівського, Чернівецького педучилищ, Дрогобицького музичного училища, у загальноосвітніх школах Дрогобича /№16, 17/, Стебника /№18/.

С т р у к т у р а р о б о т и: дисертація складається зі вступу, двох розділів, закінчення, бібліографії, додатків, 7 схем, 6 таблиць і 1 графіка.

Основний зміст роботи

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу і завдання дисертаційного дослідження, розкрито вірогідність, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, викладено положення, які виносяться на захист, а також подано відомості про апробацію і впровадження результатів роботи.

У першому розділі - "Теоретичні основи дослідження" - висвітлено теоретичні аспекти проблеми професійної підготовки майбутніх учителів музики, від розв'язання якої залежить їх готовність до практичної діяльності в національній школі. Визначено місце української музичної культури в їховій

підготовці педагогів-музикантів, виявлено критерії, за допомогою яких встановлено рівні знань студентів з української музичної культури, а також змінь ними оперувати в практичній діяльності.

Проблема професійної підготовки вчителя ще здавна привертала увагу філософів, педагогів, істориків. У зв'язку з цим проаналізовані педагогічні ідеї відомих учених минулого - Я. Коменського, І. Канта, Г. Гегеля, Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, О. Духновича, К. Ушинського, М. Пирогова, В. Сухомлинського, А. Макаренка, Г. Ващенко та ін. На цій основі з'ясовано, що удосконалення професійної підготовки - процес складний і займає важливе місце у формуванні особистості майбутнього вчителя, його інтелекту. Ефективність цього процесу залежить від рівня знань, сформованості змінь з музичної культури, яка складає невід'ємну частину естетичного виховання студентів.

Значне місце у розділі відведено аналізу теоретичних розробок цієї проблеми в педагогіці вищої школи /С. Архангельський, М. Бабанський, Н. Кузьміна, І. Лернер, В. Паламарчук, В. Сластьонін, О. Щербаков та ін./, де акцент робиться на фаховій підготовці майбутнього вчителя як складній динамічній системі, що має свою специфічну структуру і складається з низки внутрішньо взаємопов'язаних чинників. Кожному з них відповідає певна група робочих функцій, а також педагогічних здібностей як індивідуальної форми відображення структури педагогічної діяльності. Вони тісно пов'язані між собою і, поряд з особистісними якостями педагога, складають основу його професійної підготовки.

У роботах спеціалістів музичного виховання відображені питання розв'язання різноманітних педагогічних проблем у тісному взаємозв'язку з спеціально-музичними /А. Ордішчук,

Є. Курішев, Г. Падалка, Н. Провозіна, О. Рудницька та ін./.

Професійна підготовка студентів удосконалюється в процесі навчання, педагогічної практики, шляхом самоосвіти тощо. Вона перебуває у постійному розвитку і є складною поліфункціональною системою. Ми розглядаємо професійну підготовку майбутнього вчителя музики як комплекс спеціальних і загальних знань, вмінь і навичок, набутих у процесі навчання і практичної діяльності, які дозволяють виконувати необхідний і достатній обсяг роботи в галузі музично-педагогічної освіти.

На основі теоретичних положень сучасних дидактів вищої школи, розроблено професіограму вчителя музики. Вона включає конструктивні, організаторські, комунікативні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні, мобілізаційні, гностичні, виховні і суттєві функції, які визначають педагогічну спрямованість діяльності вчителя, вимоги до його загально-наукової, психолого-педагогічної і спеціальної підготовки. Чільне місце тут займають спеціальні музичні знання і вміння, що складають теоретичну і практичну основу майбутніх учителів. Опанування системою спеціальних знань і вмінь забезпечує успішне виконання професійних функцій вихователем і педагогом. Саме на спеціальних дисциплінах відбувається засвоєння української музичної культури студентами музпедфакультетів.

У процесі дослідження проаналізовано різноманітні концепції і підходи до визначення поняття культури зарубіжними культурологами та науковцями /Й. Гердер, М. Данилевський, Л. Морган, А. Тойнбі, О. Шпенглер/, вітчизняними /М. Костомаров, П. Куліш, М. Хвильовий/, діаспорою /Д. Антонович, С. Говерля, М. Семчишин та ін./, сучасними /А. Арнольдс, М. Гончаренко, М. Каган, І. Ляшенко,

Е.Маркарян,В.Шинкарук та ін./ На цій основі інтерпретуємо музичну культуру як сукупність духовних і матеріальних надбань суспільства в галузі музичного мистецтва, які виражають історично досягнутий рівень його розвитку і втілюються в результатах діяльності. Кожна особистість протягом життя успадковує культуру суспільства й одночасно своєю діяльністю збагачує її. Важливе місце в цьому діалектичному процесі належить майбутньому вчителю музики, який є своєрідним провідником у прилученні молоді до культури і традицій. Тому опанування української музичної культури на музпедфакультетах повинно бути не довільним, а відбуватися в процесі фахового навчання. У цьому аспекті вона виступає як дидактична категорія, компонент змісту освіти і є упорядкованою системою дисциплін різного типу, в змісті яких втілено необхідний і достатній обсяг з культурного досвіду, надбань і які студент мусить засвоїти та зміти використовувати з метою виховання підростаючого покоління для духовного розквіту суспільства, розв'язання завдань його подальшої еволюції.

Музична культура кожного народу має свої специфічні ознаки, властиві фольклорові, у якому яскраво виражена національна самобутність. Саме в глибинних пластах народної музики почали визначатися і закріплюватися риси вітчизняної музичної культури. На ґрунті народної розвивається професійна музика, невичерпним джерелом якої є українська народна пісня з притаманним їй мелодизмом, метроритмом і архітектонікою. Це - характерна прикмета, особливий феномен багатомірної еволюції професійної музичної культури України.

Однак засвоєння надбань вітчизняної музичної культури студентами є фрагментарним, не охоплює всі її галузі і відбувається лише на лекціях і семінарах з "Історії української

музики", на спанування якої відведено всього 58 годин /вивчається фолкlor і композиторська творчість/. Аналізуючи навчально-методичну документацію, педагогічний репертуар, можемо зробити висновок, що місце української музичної культури у виховному процесі педагогічного вузу явно недостатнє. Не має відповідних посібників, а існуюча література музико-знавчого спрямування потребує оновлення і доопрацювання; наявний брак нотного матеріалу і фонозаписів. Невідповідним до сучасних потреб школи є співвідношення національного і загальнолюдського компонентів у змісті музично-педагогічної освіти /вивчення вітчизняної музичної культури залишається на другому плані у порівнянні зі світовою/.

В процесі констатуючого експерименту, який охопив 400 студентів /з них 100 випускників/ педагогічних вузів Києва, Дрогобича і Луганська, визначено рівні знань з української музичної культури у майбутніх вчителів, а також вмій оперувати ними у практичній діяльності в школі.

На цьому етапі дослідження розроблено систему критеріїв та показників, яка забезпечила можливість діагностування рівнів засвоєння студентами вітчизняної музичної культури, а саме: знання творчої спадщини українських композиторів, педагогічного репертуару для дітей; вміння інтерпретувати твори композиторів, супроводжувати їх виконання словесними коментарями, здійснювати музично-теоретичний, зокрема ядрово-стильовий аналіз. Додатково з'ясувалися запити студентів у галузі різноманітних музичних жанрів, а також знання творів у цих жанрах.

Для досягнення діагностичної мети нами використовувалася комплексна методика, яка включала індивідуальний та груповий метод опитування, педагогічне спостереження, анкету-

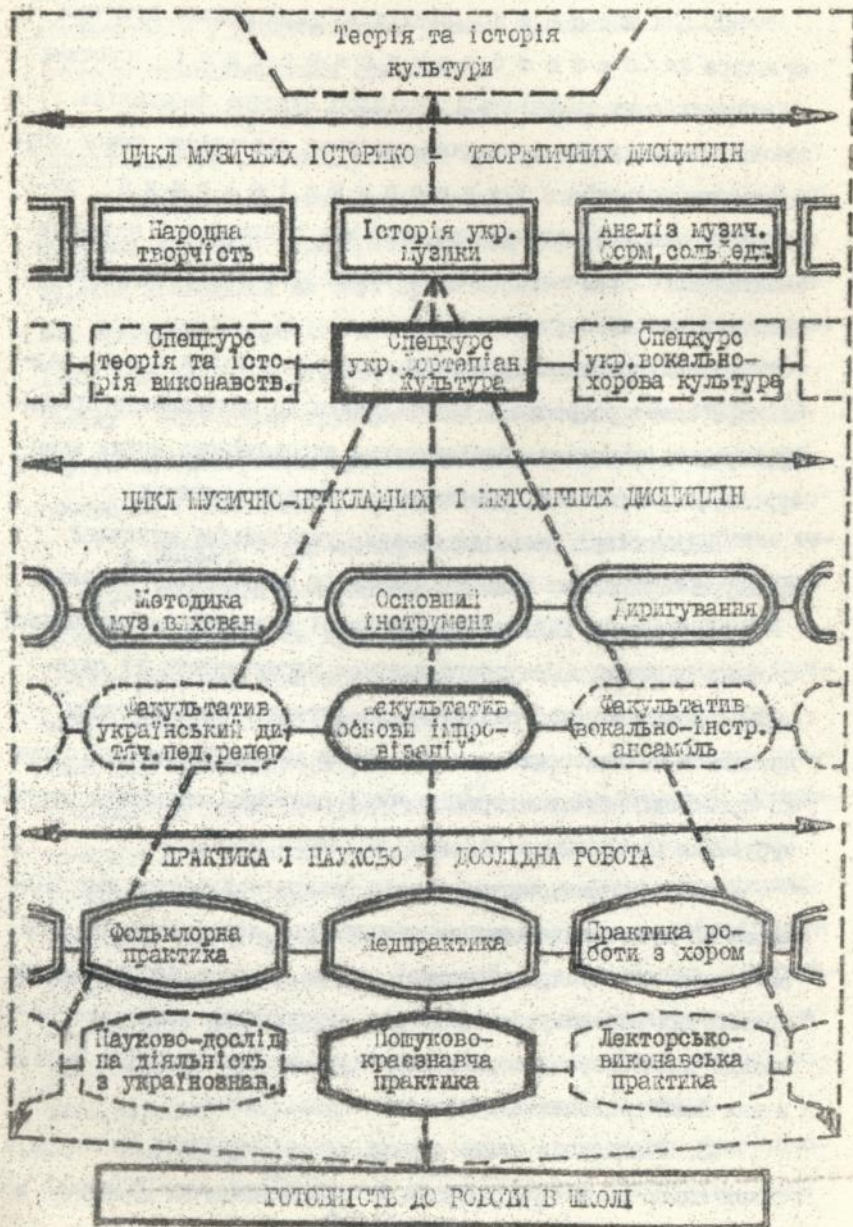
вання, "звукову анкету". Взаємно коригувачи і доповнюючи один одного, ці методи дозволили отримати достовірні дані про рівні знань студентів з української музичної культури та вмінь ними оперувати в практичній діяльності, які ми умовно назвали: "високий" /виявилось 5%/, "середній" - 27% і "низький" - 68%. З'ясовано, що у студентів переважає низький рівень. Вони погано обізнані в творчю спадщиною вітчизняних композиторів, не володіють музично-теоретичним аналізом творів, у визначенні жанрово-стильових особливостей окремих композицій виявляють невпевненість. До виконавсько-педагогічної роботи не підготовлені.

У другому розділі - "Педагогічні умови опанування української музичної культури студентами музпедфакультетів" - обґрунтовано педагогічну модель процесу опанування української музичної культури майбутніми вчителями музики; викладено хід і результати дослідно-експериментальної перевірки її ефективності.

Пошук нових підходів до вдосконалення навчання студентів передбачає забезпечення органічного поєднання вітчизняного і загальноєвропейського компонентів у змісті музично-педагогічної освіти. З цією метою розроблено педагогічну модель опанування української музичної культури майбутніми вчителями у процесі їх професійної підготовки /Схема № I/, яка ґрунтується на таких концептуальних положеннях:

I. У процесі професійно спрямованого опанування української музичної культури через механізм засвоєння знань і розвиток спеціальних вмінь відбувається у спадку - в а н я історично-культурного досвіду і художньо-естетичних цінностей, що сприяє підвищенню фахового рівня педагога-музиканта, а також формуванню його національної самосві-

Модель опанування української музичної культури студентами музпедфакультетів у процесі професійної підготовки

домості й світоглядних позицій, збагачення духовності і загальної культури.

2. Ц і л і с н и й підхід до української музичної культури як багатокompонентної системи /композиторська творчість і фольклор, музична педагогіка і виконавство, наукова і музично-критична діяльність тощо/ обумовляє наскрізний міждисциплінарний характер процесу її опанування, який має охопити всі предмети спеціального музичного циклу, а також практику і науково-дослідну роботу студентів.

3. Використання принципу елективного навчання, а саме: розробка і впровадження до навчального процесу, поряд з існуючими обов'язковими дисциплінами, нових спецкурсів, факультативів, практикумів з українознавства.

Педагогічні умови опанування української музичної культури студентами музпедфакультетів закладені у моделі:

1. Розгляд української музичної культури як органічної частини світової. Для цього виникає необхідність її паралельного вивчення зі світовою за історико-типологічним принципом із використанням при цьому взаємопоседнання історико-хронологічного, монографічного і системно-жанрового структурування матеріалу, з наданням переваги останньому.

2. Оновлення педагогічного репертуару шляхом впровадження на музично-прикладних дисциплінах, поряд з вершинами світовими зразками, української музики, зокрема несправедливо призабутих високохудожніх творів вітчизняних композиторів і митців діаспори, з використанням принципів аналогії і порівняння явищ національного й загальносвітового.

3. Реалізація знань з української музичної культури, а також вмінь ними оперувати на заняттях предмету "Музика" в

школі /педагогічна практика/. Залучення майбутніх педагогів-музикантів до популяризації творчої спадщини вітчизняних композиторів у різноманітних формах практичної діяльності /лекторсько-виконавська практика/.

4. Впровадження у науково-дослідну роботу студентів українознавчої тематики, зокрема краєзнавчого характеру.

Ефективність теоретичної моделі опанування української музичної культури перевірено під час формульного експерименту, який проводився на базі Дрогобицького педінституту в умовах природного перебігу навчально-виховного процесу протягом 1992-1994 років. З цієї метов було використано експериментальну і контрольну групи, в яких навчалося по 20 студентів. Формульний експеримент проводився за спеціально розробленою програмою і складався з трьох етапів.

У першому - для експериментальної групи розроблено тему курсу "Історія української музики" - "Українська музична культура середини та другої половини XIX ст. Становлення професійної національної школи". В її основу покладено багатокomпонентний підхід до висвітлення основних культурних явищ цього музично-історичного періоду, з використанням взаємопосредняння історико-хронологічного, монографічного і системно-жанрового принципів організації матеріалу, при перевазі останнього. Отже, крім вивчення фольклору і композиторської творчості /це є характерним для традиційного монографічного структурування матеріалу, на основі якого навчалась контрольна група/, у розробленій темі значна увага акцентувалася на особливостях педагогіки і виконавства, розвитку музичної освіти, наукової і музично-критичної думки цієї епохи.

Основною частинкою даного етапу дослідження було впровадження до навчального процесу спеціального курсу "Українська фор-

тепінна культура XVI-XX ст.", зміст, структура і методика якого розроблені згідно цілісної концепції культури. Спецкурс спрямовано на засвоєння теоретичних знань і вмінь з обов'язковим використанням їх у практичній діяльності /концертах-лекціях, шкільній філармонії, клавірабендах/. З огляду на це запропоновано вивчення різноманітних тем /педагогічного плану, конкретно-аналітичного, виконавства/.

Характерною особливістю є впровадження до спецкурсу тем педагогічного спрямування, пов'язаних із вивченням творчої спадщини композиторів, які були заборонені /В.Барвінський, Б.Кудрик, Н.Нижанківський, М.Гайворонський/, несправедливо призабуті /М.Завадський, В.Присовський, Д.Січинський/, митці діаспори /М.Томенко, В.Балей, З.Лисько, А.Рудницький/. У процесі засвоєння матеріалу активізувалася самостійна робота студентів. Після викладу кожної теоретичної теми ставилось завдання її втілення в практику загальноосвітньої школи. Це дозволило простежити за динамікою і послідовністю якісних змін у реципієнтів експериментальної групи.

Друга частина дослідно-експериментальної перевірки ефективності педагогічної моделі проходила на заняттях "Основного інструменту", "Концертмейстерського класу та ансамблю", факультативу "Основи імпровізації". Завданням цієї частини формульного експерименту було розширення фонду знань, виконавських умінь шляхом впровадження до репертуару майбутніх педагогів творів українських композиторів. Отже, у кожній диференційованій індивідуальній програмі студентам пропонувалось вивчення і виконання творів вітчизняних композиторів. Серед них композиції, віднайдені під час науково-дослідної роботи /"Пошуково-красознавча практика"/ у книгозбірках Львова, Чернівців, приватних бібліотеках, а також

отворені автором дослідження транскрипції для двох роєлів п'єс О.Нижанківського і М.Завадського. Апробація маловідомого нотного матеріалу відбувалась у різноманітних формах діяльності в школі /лекторсько-виконавська практика/.

Одним із головних завдань розробленого для студентів експериментальної групи факультативу "Основи імпровізації" було залучення їх до широкого використання в творчій роботі тем відомих зразків з українського музичного мистецтва. Це сприяло підвищенню фахового рівня майбутніх музикантів-педагогів, вироблення у них імпровізаційних умінь, розвитку музичного мислення і національної самосвідомості.

Пілотажова частина формульного експерименту була проведена в загальноосвітніх школах Дрогобича /СШ №№16,17/ і Стебника /СШ №18/ на Львівщині протягом 1993-1994 років. Вона мала на меті перевірку дієвості отриманих студентами знань з української музичної культури в практичній діяльності. Експериментальні заняття проводилися на уроках предмету "Музика" і в позаурочній роботі у формі концертів-лекцій, бесід біля роєля.

Науково-дослідна робота з проблем українознавства стимулювала майбутніх учителів музики до теоретичних узагальнень, виступів на звітних наукових конференціях студентів Дрогобицького педінституту на теми "Мелодії рідного краю", "Музика для дітей в творчості В.Барвінського" та ін.

У перебігу формульного експерименту проведено два контрольних вимірювання - початкове і кінцеве. На основі приросту показників можна зробити висновок, що спостерігається значне підвищення рівня знань у майбутніх учителів музики з української музичної культури, а також умінь ними оперувати в практичній діяльності. Так, зменшилась кіль-

кість студентів з "низьким" рівнем, яких стало 10% /було 50%/ , а в контрольній групі - 40% /було 45%/ , з "високим" рівнем знань стало 55% /було 5%/ , а в контрольній - тільки 10% /було 5%/ , відповідно з "середнім" 35% /було 45%/ , в контрольній - 50% /було 50%/ .

Таким чином, педагогічна модель процесу опанування української музичної культури студентами музпедакадемії виявилась досить ефективною і її застосування дає можливість вирішення поставленого завдання в умовах генеральної сукупності, тобто в масовій підготовці майбутніх педагогів-музикантів /з регіональною модифікацією/.

На заключному етапі був використаний метод експертної оцінки, наслідки якого підтвердили основні теоретичні і практичні положення розробленої педагогічної моделі. Експерти одностайно висловилися за доцільність впровадження до навчального процесу елективних дисциплін. Одночасно ними було запропоновано й інші альтернативні спецкурси, факультативи, практикуми з українознавства, що підтвердило необхідність їх широкого застосування.

У заключенні підведено підсумки дослідження, визначено значення та практичну цінність отриманих результатів, намічено перспективи подальшої розробки проблеми опанування української музичної культури майбутніми вчителями.

Дисертаційне дослідження, підтвердивши висунуту гіпотезу, дозволило оформувати такі висновки:

1. Опанування української музичної культури майбутніми вчителями музики складає невід'ємну частину їх професійної підготовки, є одним з головних її компонентів. Припущення про те, що ефективність цього процесу зростає за умов органічного поєднання національного і загальнолюдського компонентів у

змісті музично-педагогічної освіти, якщо забезпечити наскрізний міждисциплінарний характер засвоєння студентами української музичної культури як багатокomпонентної цілісної системи, використовуючи при цьому, поряд з обов'язковими, елективні музичні дисципліни українознавчого спрямування, дістало своє підтвердження. В процесі осягнення надбань вітчизняної музичної культури відбувається формування національної самосвідомості, підвищення загальнокультурного рівня особистості.

2. Аналіз результатів дослідження підтвердив, що побудова навчально-виховного процесу за розробленою педагогічною моделлю забезпечує успішне опанування студентами знань з української музичної культури і вмінь їх використовувати в практичній діяльності, активізації самостійної роботи. Розроблені, теоретично і практично перевірені в процесі формульованого експерименту педагогічні умови опанування української музичної культури виявились ефективними.

3. Високий рівень професійної підготовки студентів досягається шляхом комплексного збагачення теоретичних знань і виконавсько-педагогічних умінь з використанням їх у різноманітних формах практичної діяльності, при чіткій послідовності застосування нових педагогічних умов у вивченні профільного предмету "Історія української музики" /надання переваги системно-жанровому структуруванню матеріалу/, через оновлення педагогічного репертуару на спеціальних дисциплінах, а також впровадження до навчального процесу елективних дисциплін українознавчого спрямування /"Українська фортепіанна культура XVI-XХ ст.", "Основи імпровізації", "Пошуково-красознавча практика" тощо/. Це сприяє систематизації і підвищенню якості знань і вмінь у студентів з української музичної культури, розширює можливості їх використання.

Виконане дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого наукового обґрунтування заслуговують, на нашу думку, питання змісту і педагогічного керівництва науково-дослідною роботою студентів з історії української музичної культури, розробка конкретних методик впровадження її досягнень в окремі дисципліни.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях автора:

1. Невідомі музично-педагогічні праці Михайла Гайворонського // Народна творчість та етнографія. - 1993. - №3. - С.28 - 32.
2. Заграймо на Різдво // Музика. - 1990. - №5. - С.15.
3. Призабуті шедеври української фортепіанної музики // Фортепіанна культура України: історія та сучасність: Матеріали І конференції Асоціації піаністів-педагогів України. - Харків - Київ, 1992 - 1993. - С.146 - 148.
4. Хто автор "Тупулки Ксені" ? // Музика. - 1992. - №6. - С.24.
5. Загубився між жанрами // Музика. - 1992. - №3. - С.31.
6. Присвячено Н.Нижанківському // Музика. - 1993. - №2. - С.14.
7. На Волині в Устилузі // Музика. - 1992. - №6. - С.25.
8. Все на світі ти мені // Музика. - 1993. - №4. - С.22.
9. Фортепіанна спадщина В.Барвінського та її роль у збагаченні навчально-педагогічного репертуару молодших школярів // Шляхи поліпшення підготовки студентів до виховної роботи в початкових класах у процесі викладання навчальних дисциплін. - Дрогобич, 1990. - С.121 - 122.
10. Шляхи формування естетичного смаку та професіоналізму майбутнього вчителя музики // Совершенствование форм

и методов обучения на музпедфакультетах: Материали республіканської науково-методическої конференції. - Мелітополь, 1991. - С.23.

II. "Колядки та щедрівки" В.Барвінського: новизна, оригінальність, педагогічне значення // Учитель національної школи. - Тернопіль, 1991. - С.227 - 228.

12. До питання транскрипції симфонічних творів М.Вербицького // М.Вербицький і відродження української музичної культури в Галичині. - Дрогобич, 1992. - С.63 - 66.

13. Поглиблене вивчення фортепіанної спадщини М.Лисенка у педагогічному вузі // Творчість М.Лисенка і духовний розвиток особистості: Матеріали науково-практичних читань: У 2 ч. - Чернігів, 1992. - Ч.2. - С.59 - 63.

14. Удосконалення професійної підготовки вчителя музики в умовах відродження української культури // Шляхи удосконалення художньо-естетичної освіти учнівської молоді. - Київ, 1992. - С.155 - 157.

15. Значення педагогічної спадщини М.Гайворонського в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя // Шляхи поліпшення підготовки вчителів початкових класів до роботи в національній школі. - Дрогобич, 1992. - С.188 - 189.

Filonenko L.P. Ukrainian musical culture as a component of professional training of a future teacher of music. The candidate dissertation on Education, speciality 13.00.01-theory and history of Pedagogics, Institute of Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 1994.

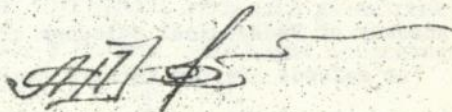
For defence are put forward theoretical and experimental treatments of the problem of mastering the Ukrainian musical culture by the students of music and pedagogics faculties put out in 15 publications. The effectiveness of pro-

professional training of future teachers of music is established to higher if the inter-subject character of mastering the national musical culture as a multiple integral system is ensured with both compulsory and elective subjects used. The introduction of the worked out educational model of mastering the Ukrainian musical culture under way and the data of its effectiveness are presented.

Филоненко Л.П. Украинская музыкальная культура как компонент профессиональной подготовки будущего учителя музыки. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики, Институт педагогики АПН Украины, Киев, 1994.

Защищаются теоретические и экспериментальные разработки проблемы усвоения украинской музыкальной культуры студентами музпедакадемий, которые изложены в 15 публикациях. Установлено, что эффективность профессиональной подготовки будущих учителей музыки возрастает, если обеспечить междисциплинарный характер усвоения национальной музыкальной культуры как многокомпонентной целостной системы, используя при этом помимо обязательных, elective музыкальные дисциплины. Осуществлено внедрение в учебный процесс разработанной педагогической модели усвоения студентами украинской музыкальной культуры, приводятся данные об ее эффективности.

Ключові слова: професійна підготовка майбутнього вчителя музики, українська музична культура, elective дисципліни.

Підписано до друку 26.08.1994р. Об. I, 0.
Друк офсетний. Тир. 100 Зам. II7. УкрДЛТУ 1994.

AB 31.017

AB 31.017